

Fából vaskarika

I. A vevő és a kép

Képet az vesz, akinek pénze van. Ez nyilvánvaló — képvásárló csak az lehet, akinek van mit a tebbe aprítania.

A tehetős emberek között akadnak olyanok, akik tudják, hogy mi a kép, és akik a „képet” keresik. Mert létezik KÉP, létezik Kép, létezik kép és létezik „kép”.

Manapság e képváltozatok leggyakoribb — s mit tehetünk — legbiztosabb vásárlója a — közösség.

A gyakorlat a következő: a sokféle kultúr- és közoktatási-tanács költségvetésének készítésekor előirányozza a „képvásárlási” tételt is. A festők tárlatot nyitnak, mind-egyiküktől valamit venni kell, mert a közösségnek támogatnia kell a művészetet, hisz közösségünk humánus. A megvett képeket képtárnak, vagy múzeumnak ajándékozzák, vagy „elraktározzák”.¹⁾ E gyakorlat eredményeképpen biztosra vehető, hogy minden festő — akár művész, akár nem — minden kiállításán elad legalább egy-két képet. A tárlat-terem ily módon holmi bizományos üzlet lett, biztos siker: a sajtó megemlékezik a kiállításról, s néhány kép gazdát talál.

Éljenek tehát a kiállítások!

A festő vagy szobrász megrendelést is kaphat. Nehezen hihető, hogy valaha is több rendelést kaptak a festők, különösen a szobrászok, mint napjainkban. Ha ez így folytatódik, rövidesen nem lesz falu emlékmű nélkül. Mindenfajta emlékműnek megvan már a maga szabványa. Íme a népfelkelés és a harcosok tiszteletére emelt emlékművek: tagbaszakadt férfialak, kötelezően mezítláb, rongyos nadrágban, kitárt mellel, bal kezében puská, jobbában gránát. Az elesett harcosok vagy háborús áldozatok megörökítésére alkalmasabb a dombormű: szépen meg lehet mintázni a lövöldöző németeket és a pusztuló népet. Ha szobor készül, akkor meggyötört, szerencsétlen alakot ábrázol, magasba lendített kézzel — s természetesen — kitárt mellel. Nem nagy a választék, a rendelők mégis elégedettek.

Tehát csak egy biztos vevő van: a közösség.

Kivüle létezik egy bizonytalan. hébe-korba alkalmoszerűen vásárló, néha jó, néha

rosszul fizető „magánszemély”. Ez az utóbbi elvétele tudja, hogy mi a művészet, de ha nem is tudja, saját magának vásárol, saját pénzét költi. A közösség viszont mindenfélét megvesz. Ezért a mindenféléért sok, nagyon sok pénzt ad ki. E tömörked pénz sajátságos konjunkturához vezet: vannak festők és szobrászok, akik tíz, vagy tizenöt évenként rendeznek tárlatot, mások pedig minden második esztendőben kiállítanak. Vannak szobrászok, akik semmi pénzért sem vállalják, hogy emlékművet készítsenek az elesett harcosoknak, eléggé becsületesek ahhoz, hogy bevallják: nem képesek erre. Párját ritkítják az ilyenek. Mégis igen sok emlékmű készül.

Éljenek tehát az emlékművek!

... a konjunkturális áru pedig elárasztja a piacot és mérgezi az ízlést.

II. A szem nevelése

A tragédia már az elemiben kezdődik. Maguk a tanítók sem tudnak különbséget tenni a jó és rossz kép között. Ezért nem ők a hibásak. Nekik sem adatott meg, hogy felvilágosuljanak (akad közöttük ritka kivétel is). Helytelen a gyermek rajzkészségének fejlesztése is: rajzkönyvek ábráit rajzolják át, (ezek szintén silányak), s leggyakrabban nem is tudják, hogy mit másolnak. Képzletüket már akkor beskatulyázzák, guzsbakötik. A tanítók nem tudják szétzúzni a maradi elcsépelet, kaptafaszerű formákat, nem tudják és nem merik (tanfelügyelők!) ezt megtenni. Minden gyereknek veleszületett eleven, többé-kevésbé fejlett színérzéke van, és ezt a nyakatekert módszerekkel rendszeresen elfojtják.

Ezután következik a gimnázium. A gimnáziumok rajztanárai jórészt olyan személyek, akiket hiteles okmányok jogosítanak fel hitvátságuk betöltésére: főiskolát, vagy képzőművészeti akadémiát végzett előadók és tanárok. Korai az öröm! A főiskolán is és az akadémián is, a rajzolás tanításának módszertana évtizedek óta változatlan. Legtragikusabb azonban, hogy a gimnáziumi rajztanárok között „fehér holló” a festőművész. Ezért egyéni alkotási tapasztalat hiányában nem tudják megcáfolni, megdönteni az ósdi módszertant.

A szem nézéssel nevelődik. A természet és a művészi alkotások szemlélésével. A módszertan azonban nem irányozza elő a természet szemlélését. Tájékp festése, vagy rajzolása ismeretlen fogalom a gimnáziumban. Ezek után a tanuló, jövő polgára, ho-

¹⁾ Nem légből vett állítás: három évvel ezelőtt egyik ismerősöm diplomai munkájának írásakor egyik Lubarda-kép után kutatott. Bejárt vagy tíz belgrádi intézményt s végül a képet még annak az intézménynek a padlásán sem tudta megtalálni, amely utolsóként adott elismerényt a festmény átvételéről.

gyan és hol tanulja meg azt, hogy hányféleképp lehet a természetet szemlélni, mi minden figyelhető meg a természetben, mi látható a természet ölén, s ami még fontosabb: mi minden létezik a természetben, ami — láthatatlan.

Mindehhez adjuk hozzá, hogy a középiskolákban a művészettörténet tanítása teljesen felületes, — s teljes képet nyerünk a „nevelési” folyamatról.²⁾ A középiskolát végzett növendék nem tanulta meg helyesen szemlélni a képet; és a felületes, de didaktikusan didaktikaellenes oktatás pedig holmi tekintélyek iránti hitet és meggyőződést plántált belé. Nevek s nem értékes remekművek lesznek a mintapéldányok, melyek alapján lemérnek minden új műalkotást.³⁾

III. Tévhit

Hajdanában a középkorban, lehet, hogy valamivel később, nem tudom pontosan, hogy mikor, a dogmatizmus követői kieszték a következő (valódi jelentésében, irányvonalában) középkori jelmondatot: Quod legendibus scripta, hoc idiotis praestant pictura.⁴⁾ Ez a dogmatikus mítosz a kép rendeltetéséről, ma is tartja magát. Külsőt gyakran változtat, lényege azonban ugyanaz marad. Ez a dogmatikus frázis tehát megköveteli, hogy a kép mindenekelőtt a szöveg magyarázása legyen, azaz, hogy az írástudatlannak, aki nem tanulta meg a betűvetést, mert nem tehette, vagy nem akarta, vagy pedig egyszerűen lusta az olvasásra, — elmondja a ki gondolt vagy megtörtént eseményt. Napjainkban a dogmatizmus vaskalapos hívei elméletük védelmében orrunk elé tartanak mindenféle eredetű díszítő képet és szövegrajzot, Egyiptomtól kezdve, mondjuk, egészen Rubensig, Uros Predicsig, vagy pedig s miért ne — Gerassimovig, vagy Mladen Joszicsig. Pénzhajhászó kortársaink jól kiaknázták e dogmát, és kieszték a stripet, a szalagrajzos kalandormeséket. Rip Kirby, Mickey Mouse (Miki Egér) Popáj, X—9-es titkosrendőr. Bim és Bum, és ki tudná mind felsorolni. Ügylátszik, hogy bizonyos számú tehetséges rajzoló is magukhoz láncoltak és kihasználják őket, és ezek tetszetős rajzain nevelődik világszerte az emberek millióinak

²⁾ Nemrégén a „Znanje” belgrádi könyvkiadóvállalat megjelentette Milivoj Urosevics: „Szemelvények a művészetek történetéből” című könyvét. Jobb lett volna egyáltalán nem kinyomtatni! E könyv elolvasása — legjobb esetben — egészen megzavarja a tanulót, sőt talán egyes előadókat is. Az említett könyvről bírálatot írtam a Dnevnik 1954. IX. 23-i számában.

³⁾ Joggal nekemszegezhetik a kérdést: milyen legyen a középiskolai festés- és rajztanítás módszertana? Kedves néptárs, bővebben és részletesebben magyarázza és indokolja meg nézeteit! — Ez nincs szándékomban. Itt csak a megállapításokra szorítokom. Feltárom a való helyzetet, vállalom a kiáltozást és várom az ellenérveket.

⁴⁾ Ami az írástudó számára az írás, az az írástudatlan számára a kép.

szépérzéke, s ugyanakkor e szalagrajzok olvasójának és nézőjének szeme és agya leszokik a képek nézéséről és a könyvek olvasásáról. Még csak az hiányzik, hogy rajzos folytatásban közöljék Homerost is, s akkor végérvényesen búcsút mondhatunk a versolvasásnak.

A festészet — az igazi festészet — voltaképpen sohasem volt pusztán illusztráció. Vejük csak a hozzánk közelálló alkotásokat, középkori festészetünket. E közben szemünk előtt kell tartanunk, hogy e festészetnek⁵⁾ gyakorta változott a minősége. Volt felfelé ívelése és volt hanyatlása. A legjobb a XIII. századbeli festészet.

Miért?

Azért, mert színhatása a legerőteljesebb.

A festészet lényegében nem más, mint színek kombinálása. A színekkel, színekombinációkkal készül a kompozíció, amely hatással van a szemléltre. Csupán színekkel. XIII. századbeli festészetünk színpompás. Ezért olyan nagy.

A XX. század dogmatikusai ne gondolják, hogy valami újat találtak fel, amikor bolondoknak nyilvánítják a mai festőket, művészeket, akik a képnek ismét megadják igazi éltető elemét, — a színeket. Jóval előbb megtette ezt az inkvizíció. Amikor Veronese egyik Lakomáját festette és színhatásra törekedve többek között egy kutyát festett Magdaléna helyébe, meggyült a baja az inkvizícióval. Az inkvizíció ítélőszéke elé idézték. Az ítélőszék elfogadta védekezését: Nui pittori ci pigliamo la licentia che si pigliano i poeti et i matti.⁶⁾ Elfogadta, különösen védekezésének másik felét.⁷⁾ Mert, íme, maga a festő beismerte, hogy bolond!

És mi történt?

Az inkvizíció tönkretette a festészetet. Erővel létrehozta a barokk-korszakot.

A barokk, az olasz barokk, hazugság. Képmutatás egész szenvedélyessége, lelkesültsége. A rajz is hazug. Sőt még a szín is hamis! Tiszta, hamisítatlan hazugság.

Alig lett a festő tudós — amint azt Leonardo mondja —, a dogmatizmus követői máris megölték.

El Greco — noha a történészek a barokkba sorolják — mégis festő volt. Ő nem hazudott. Nem, mert kolorista volt. Nála minden lángol, lobog. Ez a lángoló színek szenvedélye. Ezek a látomások nem vallásiak

⁵⁾ Természetesen, a szerbiai és makedóniai templomokban látható XIII., XIV., XV. századbeli festményekre gondolok.

⁶⁾ Mi festők élünk azzal a szabadsággal, amelyet megengednek maguknak a költők és bolondok.

⁷⁾ A napokban nálunk is könyvvalakban megjelent e tárgyalás jegyzőkönyve. Lásd: a sarajevói „Svjestost” által kiadott „Majstori umetnosti o umetnosti” (A művészet mesterei a művészetéről) című könyv 236—242 oldalát.

— noha azok is —, hanem mindenekelőtt kolorista látomások. Akárcsak Fra Angeliconál. Fra Angelico hihetetlenül lelkes katolikus, s ugyanakkor hihetetlenül lelkes festő is. És kolorista.

Már Leonardo — a festők céhjaiért harcolva — a festői ábrázolás, kifejezés sajátosságairól beszél. Értekezése túlteng annak bizonyításától, hogy a festészet magasztosabb művészet, mint a költészet. Fontos a következő: ő is azt állította, hogy a kép nem a szöveg illusztrációja, magyarázata: „A lefestett szépség” nem adja vissza a „leírt szépséget”.

Hát még mint mond Lessing, a németek egyik legnagyobb lángelméje: „A téves bírálat félrevezett magukat a virtuosokat is. A költészetben létrehozta a leírasi mániát, a festészetben pedig az allegorizálás mániáját, mert a költészetet beszélő képpé akarták tenni, nem tudva, hogy mit írhat le, mit kell leírnia; a képet pedig néma költeménynyé, nem gondolkozva arról, milyen mértékben fejezhet ki általános fogalmakat, úgy, hogy ne távolodjon el rendeltetésétől, s holmi önkényes ábrázolássá váljon”.

Tehát a kép nem illusztráció, sem a versé, sem a regényé, sem a Bibliáé, sem a történelmé. Ezt az állítást nem lehet megdönteni azzal a megállapítással, hogy a festők például illusztrálták a Biblia egyes részeit, vagy történelmi kompozíciókat festettek. Ha ezek a képek sikerültek, egyedül azért sikerülhettek, mert képzőművészeti, főleg pedig kolorisztikus minőségük volt. Velasquez „Breda átadása” (Las Lanzas) című festménye hazugság, történelemhamisítás, félrevezetés, az igazság elkendőzése. Mégis a kép belekerül a művészetek történetébe, mert kolorisztikus műértéke van. Rubens!! Mennyi hazugság található nála, sőt mennyivel több, mint másnál. De színpompa is.

Ahol a hagyomány és tanulmányozás régieketű, a ködösítés is kisebb. Nálunk a képzőművészet tanulmányozása nemrég kezdődött. Az első tanulmányok megjelenésétől alig egy évszázad választ el bennünket. Valószínűleg ezért több a tévhit. Mily szerencse, modern irodalmunkra nézve, hogy ébresztgetője a nagy Vuk. Festészetünknek nem volt Vukja, vagy nem jelentkezett kellő időben. Gyura Jaksics és Gyorgye Krsztics éppen azért, mert — saját hibájukon kívül — nem kellő időben születtek, csak „farkasfiak”⁸⁾ maradtak. „Farkasfiak”, akik mégis csak sokat jelentenek. Ezzel szemben festé-

zetünknek több szürke előkelősége volt, köztük Hadzsics-Szvetic is. Közülük egy Sztevan Todorovics, több tudományos akadémia tagja, a beográdi Velika skola (főiskola) tanára, udvari festő (és a királyi udvar egyik házasságon kívül született gyermekének nevelője) — méltó társa volt Hadzsics-Szveticnek. Nála is minden szürke. Szürkén gondolkodott, szürkén írt és szürkén festett. Éppen azért, mert csupa szürke volt, bántotta Gyorgye Krsztics színpompája. Na és akkor!

Tegnap Gyorgye Krsztics koloritja volt bántó, ma pedig Lubardáé és Konyovicsé. S holnap mi lesz? Holnap már nem lesz bántó.

IV. A tartalomról

Az alkotó és a dogmatika-bajnoka mindenekelőtt ebben különbözik: az első tudja, hogy mit akar, és utat-módot keres, hogy miként fejezze ki azt, amit akar; minden új alkotó új kifejezőmódot talál, egy új és saját mikéntet. A másikat nem érdekli a kifejezőmód kibontakozása, ő csak parancsolgatni akar, hogy mi kell.

A festőnek minden tartalom jól jön, s mondhatnám szinte mellékes. Annyiban mellékes, amennyiben nem egy meghatározott festőre gondolunk, hanem erre a foglalkozásra, mint egy meghatározott fogalomra, mint az emberi és művészi ténykedés egy meghatározott formájára. Ám a festő mindenben témát talál. Elviharzott az inkvizíció ideje! „Autrefois on croyait — írta egykor Flaubert — que la canne à sucre seule donnait le sucre: on en tire a peu près de tout maintenant. Il en est de même de la poésie, extrayons-la de n'importe quoi, car elle git en tout et partout.”⁹⁾ Vajjon a Crracci-ak — ugyan ki tartott nagyobb igényt az „akadémikus” elnevezésre, mint ők, — a hozzájuk méltó követőkkel és gyáva szájhősökkel, nem ölték-e meg (legalábbis Olaszországban) Caravaggiót, a kiváltképpen látomásokban gazdag koloristát. Mert Caravaggio „bárdolatlan” témákat, sőt mi több bűnözőket festett. Az egyik legjobb kép, amelyet a renaissance óta napjainkig festettek, egy szethasított bikát ábrázol! Mellesleg megjegyezve e kép alkotója: Rembrandt, az a festő, akinek művészete sok nagy igazságot s ugyanakkor sok nagy hazugságot is tartalmaz. A „Kethasított bika” egyik remekműve, és ma a Musée du Louvre egyik büszkesége. S hogy a dogmatizmus mennyire vak, azt éppen e kép példázza a legjobban: egy professzorokból álló bizottság nem akar-

⁸⁾ Lefordíthatatlan szójáték: Vuk Sztefan Karajsics, a nagy szerb nyelvűtudós neve (Vuk) magyarul farkast jelent. E tanulmány írója Jaksics és Krsztics úttörő szerb koloristák szerepét festészetünkben összehasonlíttja Vuk nyelvészeti munkásságával. Vucicsinak, azaz farkasfiaknak nevezi őket. (A ford.)

⁹⁾ Valamikor azt hitték, hogy csak cukornádból nyerhetünk cukrot; ma viszont ugyszólván mindenből előállíthatjuk. Így van ez a költészettel is. Mindenhol merítjük, mert mindenben és mindenhol lakozik.

ta megvenni éppen a Musée du Louvre számára, mert úgy találta, hogy témája — K e t t é h a s í t o t t b i k a! — nem méltó e nagytekintélyű múzeumhoz.

Felesleges hasonló példákkal előhuzakodunk. Egész könyvre valót lehetne felsorakoztatni. S mindezek azt mutatják, hogy a dogmatizmus hívei félnek a festéstől. Ők szalagrajzot, stripet követelnek, mert a szalagrajz — legalábbis nekik — mindent elmond, a strip-mestere pedig — ez a foglalkozása — mindig kész hazudni. Természetesen, a művészethöz vonatkoztatva hazudik, félrevezet, amit. Legkevésbé művészet mindent elmondani. A legnagyobb műélvezetet éppen az az alkotás nyújtja, amellyel a művész legkevésbé akar elmesélni.

Mit mond el valakinek a Milói Vénusz? Mi úgy ismerjük, hogy nincs keze. Ki tudja, hol és hogyan tört le. Mégis, akinek csak szemernyi esze van, nem követeli, hogy a Milói Vénus-nak faragjanak új kezét, miként nem kutatja e szobor tartalmát sem; megvizsgálja mintázását, keresi művészi szépségeit, s nem azt, hogy „mit akart ezzel a művész mondani?” A „mit akart ezzel a művész mondani?” — a legvulgárisabb utilitarizmus (az az irányzat, hogy mindennek csak a hasznos oldalát kell nézni), sőt, ha úgy tetszik, a Machiavellizmus egyik változata a művészetben. Machiavellizmus azért, mert a „mit akart ezzel mondani” csak rokon jelentése annak, hogy „nem azt festette, amit én — azaz, a dogmatizmus híve — megkövetelek”.

A „mit akart ezzel mondani” — jelszó nem újkeletű. Minden korban új változatban jelentkezett, új formában tört felszínre. Nem egyszer olvashattuk,¹⁰⁾ hogy a műalkotásban „sajátmagunkra, munkánkra és erőfeszítéseinkre kell ismernünk”. Leszögezték: az Iliásból láthatjuk, hogyan éltek Homeros korának emberei. Velazquez megörökítette a spanyol udvar életét. Courbet munkásokat festett. Ma a festőnek be kell mutatnia népének életét. Lényegében mindez hazugság. A művész csupán kora művészetének életéből hagy hátra dokumentumokat. Courbet legkevésbé azért művész, mert képeinek gyakori tárgya a munkás volt, miként Daumier sem azért művész, mert rajzaival és képeivel ítélte, kigúnyolta és megbélyegzett. Mindheten azért nagy művészek, mert a feldolgozott témákat művészi, képzőművészeti eszközökkel tudták kifejezni. Courbet nagy művész akkor is, amikor arcképet vagy tájképet fest. Gondoljunk csak a Hullámok című festményére. És mi az, ami legyűgöz

bennünket a képek nézésekor. S továbbá, miért van az, hogy a fénykép úgyszólván sohasem nyűgöz le bennünket?

E képeket nem tartalmuk teszik értékesé. Sokszáz hasonló tárgyú képet festettek. Továbbá szerte a világon számtalan fényképfelvétel készült pl. a bányákról, aratásról. De ez a sokszáz névtelen fényképező volta-képpen csak dokumentumokat készített, és megfeledezett a — művészetről. A művészet pedig a kiválasztás, kihagyás, rostálás, — s mindig sajátos — stilizálás és komponálás ügyessége. Kihagyni, rostálni, elvetni és kiválasztani — ez a művészet alaptörvénye. Nincs művészet, ahol ez hiányzik. Minden tárgy lehet festésre méltó. De nem minden kép, ami le van festve. S hogy a művészet egyebek között adatokat szolgál az életről is, ez szükségszerűség, a művészet és az élet szétválaszthatatlan egybeforradásának eredője. Mindig azonban elsődleges marad: a b a n a k o r b a n í g y l á t t a l a k. Semmi sem könnyebb, mint valamit úgy lerajzolni, vagy agyagba gyúrni, hogy hasonlítson az eredetire, vagy valószerűen hasson. Hozzáfűzzük, hogy Plechanov, akinek illetékesége az esztétikában kétségbevonhatatlan, már régen leszámolt az utilitarizmussal:

„Az utilitarista (haszonleső) művészet-szemlélet szépen megegyezik mind a konzervatív, mind a forradalmi hangulattal. Az esztétikai iránti hajlamot csupán egy tényező feltételezi: élénk és aktív érdeklődés bizonyos — mindegy, hogy milyen — társadalmi rendszer vagy társadalmi eszmény iránt.”

V. Zenta

Tudom, mindaz, amit kifejtettem, már régóta tisztázva van. E kérdéseket az esztétikák már legalább egy évszázada tisztázták. Tekintet nélkül az esztétikára, továbbá a dialektika ellenére, a társadalom és gondolkodás fejlődésének és előrehaladásának ellenére, e kérdések újfent jelentkeznek, még hozzá változatlanul. Ez a dogmatizmus egyik csodás jelensége: tartalmi változásra és módosulásra szokatlanul szűk határa és lehetősége van. Csupán a dogmatizmus megnyilvánulásának okozói változnak. S módosulnak kifejezési és jelentkezési formái is.

Zentán a dogmatizmus hívei a szocializmus nevében szólaltak fel. Ha Saffer hűen tolmácsolta modanivalójukat — nincs okom, hitelességében kételkedni, mert ama hírhedt vita egyetlen résztvevője sem emelt kifogást helytállósága ellen —, akkor ők mindenképp előtt a szocialista, humanista szemlélet és gondolkodás ellen vannak. Gyertya gyanánt szarvat gyujtottak meg, s azzal akartak világitani. És a meggyujtott szarv — hisz ez természetadta tulajdonsága — bűzleni kezdett.

¹⁰⁾ Képmutató lennék, ha nem ismerném be, hogy jómagam is támasztottam ilyen követelményt, — meg lehet, hogy éppen e szavakkal kifejezve, mindenestére ilyen értelemben.

Zentán kikeltek az „expresszionista-fantazmagória” ellen. Hagyján, hogy ez a megfogalmazás lehetetlen, az „expresszionista-fantazmagória” kifejezés egyáltalán semmit sem jelent. Ám alkalmazva, a dogmatizmus követőinek üresfejűségét bizonyítja. Nevetni kellene, ha nem volna tragikus, hogy ezt a szörnyszülött szótákolmányt mindarra vonatkoztatják, amit az utóbbi három évben Zentán festettek. S miután — az „expresszionista-fantazmagória” jegyében — kiátkozták mindazt, amit ott festettek, még furcsább jelmondat látott napvilágot: körünkből olyan festők kerülnek majd ki, akik nekünk és a mi ízlésünknek megfelelően festenek! Már előljáróban elmondottuk, hogy mit jelent a „nekünk és a mi ízlésünknek megfelelően” — jelszó. Nem mondtuk meg, hogy kik „ezek”, a dogmatizmus hívei, és a „szocialista” ízlés mércézői.

A zentai és a többi művésztelepen vajdasági festők alkottak. Természetesen, közöt-

tük vannak jobbak és rosszabbak, erőteljesebb és gyengébb művészek. Nem tudok azonban arról, hogy közöttük (a szó művészi értelmezésében) becsstelen festők lennének. Igazában nem tudom, hogy e művésztelepeken dolgozó festők mit is követtek el, hogy kielégítsék a piaci konjunktúra igényeit! Ők arra kényszerülnek, hogy „sajátmaguknak” dolgozzanak, nem pedig a kedvező piaci kínálatnak és keresletnek. Törekvésükért csekély jutalom a művésztelep is. A művésztelepen eddig nem jelenhettek meg a nem művészek, sőt a szocializmus konjunktúralovagjai sem. Attól tartok, hogy ez a riadó, a művészet „előrenyomulásával” szemben beharangozott elővigyázatossággal a konjunktúra híveinek és a hasonló gondolkodásúaknak méregkeverése. Mert ha más adott okot az említett vitára, akkor hogyan történhetett meg, hogy nem hívták meg a vádlottakat: a művészeket?

Miodrag Kujundzics

Kiadja a Vajdasági Magyar Kultúrtaács, Noviszád — Szerkesztőség és kiadóhivatal: Noviszád, ulica Narodnih Heroja 19/I. Postafiók: 160. — Telefon: 20-63. — Folyószámla: 300-T-275 a Nemzeti Bank noviszádi fiókjánál. — Előfizetési díj: Egy évre 500 din., félévre 260 din., egyes szám 50 din. — Lapzárta minden hó 10-én. Kéziratot nem őrünk meg és nem adunk vissza. — Készült a noviszádi „ZMAJ” nyomdában.